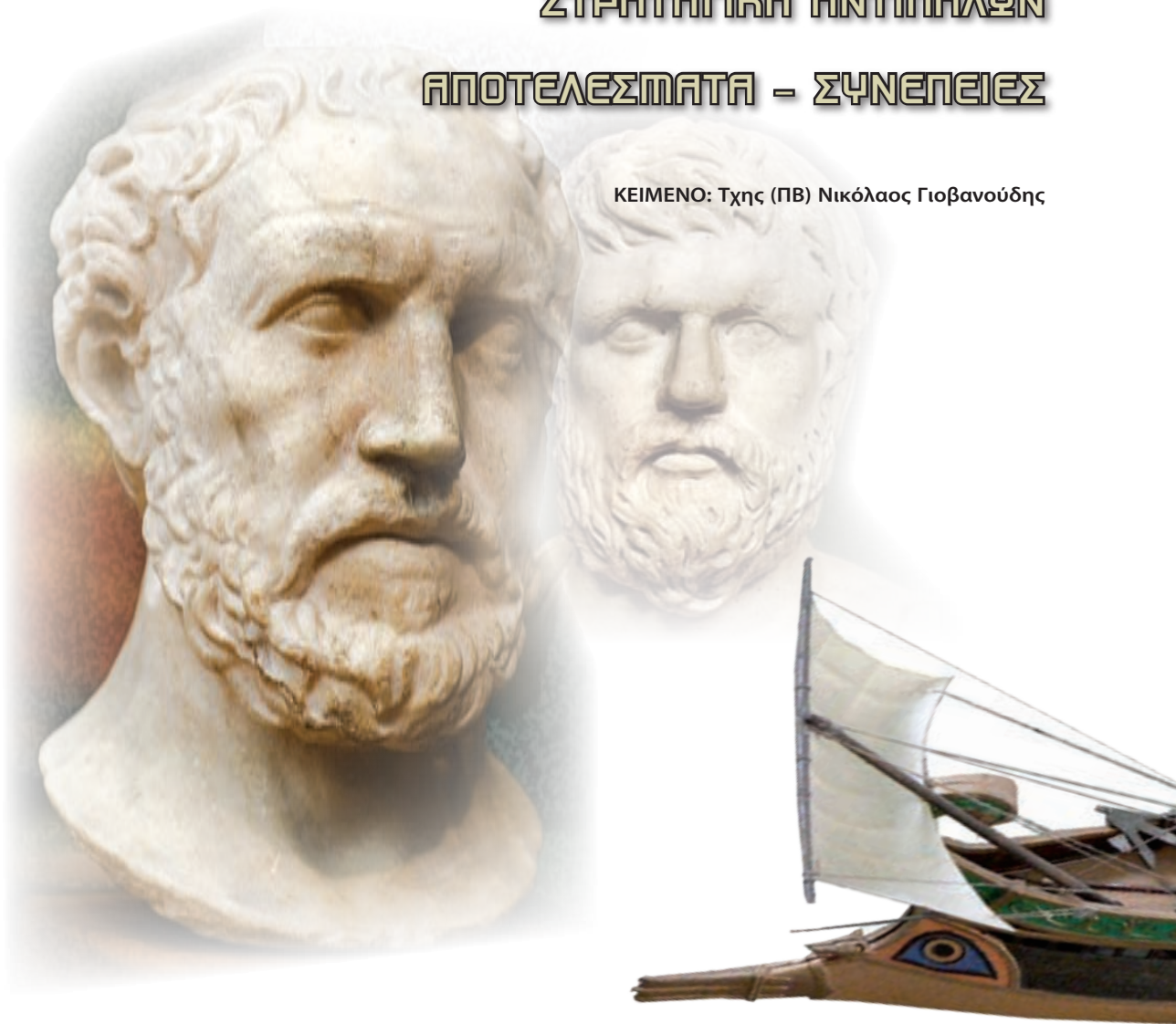

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ - ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Της (ΠΒ) Νικόλαος Γιοβανούδης

Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος (431-404 π.Χ.) υπήρξε αναμέτρηση έντονη, σύνθετη και πολυεπίπεδη. Ως ιστορικό γεγονός, αποτέλεσε μάλλον κατάληξη και ολοκλήρωση των εξελίξεων μιας προγενέστερης περιόδου, παρά προάγγελο και δημιουργό μιας ριζικά νέας πολιτικής τάξης πραγμάτων στον ελληνικό χώρο. Σε επίπεδο πολιτικό, υπήρξε η ένοπλη σύγκρουση δύο αντίπαλων συνασπισμών πόλεων-κρατών, στην οποία οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοί τους εκπροσωπούσαν το δημοκρατικό στρατόπεδο, ενώ

η Πελοποννησιακή συμμαχία το ολιγαρχικό. Η πραγματικότητα όμως ήταν διαφορετική: τα δημοκρατικά καθεστώτα στις διάφορες πόλεις προήγαγαν τα συμφέροντα των Αθηναίων και της συμμαχίας τους, ενώ οι ολιγαρχίες εξυπηρετούσαν τις επιδιώξεις των Λακεδαιμονίων. Σε επίπεδο φυλετικό, υπήρξε, έως κάποιο βαθμό, η σύγκρουση του κόσμου των Ιώνων και αυτού των Δωριέων. Η παλαιότερη αλληλεγγύη των ελληνικών κρατών, με την ιδιαίτερη καταγωγή (δωρική ή ιωνική), είχε πλέον παραφθαρεί. Η επιλογή στρατοπέδου κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο υπαγορευόταν από γεωπολιτικές επιδιώξεις και ίδια συμφέροντα. Από αυτή την άποψη, ο πόλεμος υπήρξε πρωτίστως αντιπαράθεση πολιτικών συμφερόντων των ελληνικών πόλεων¹.

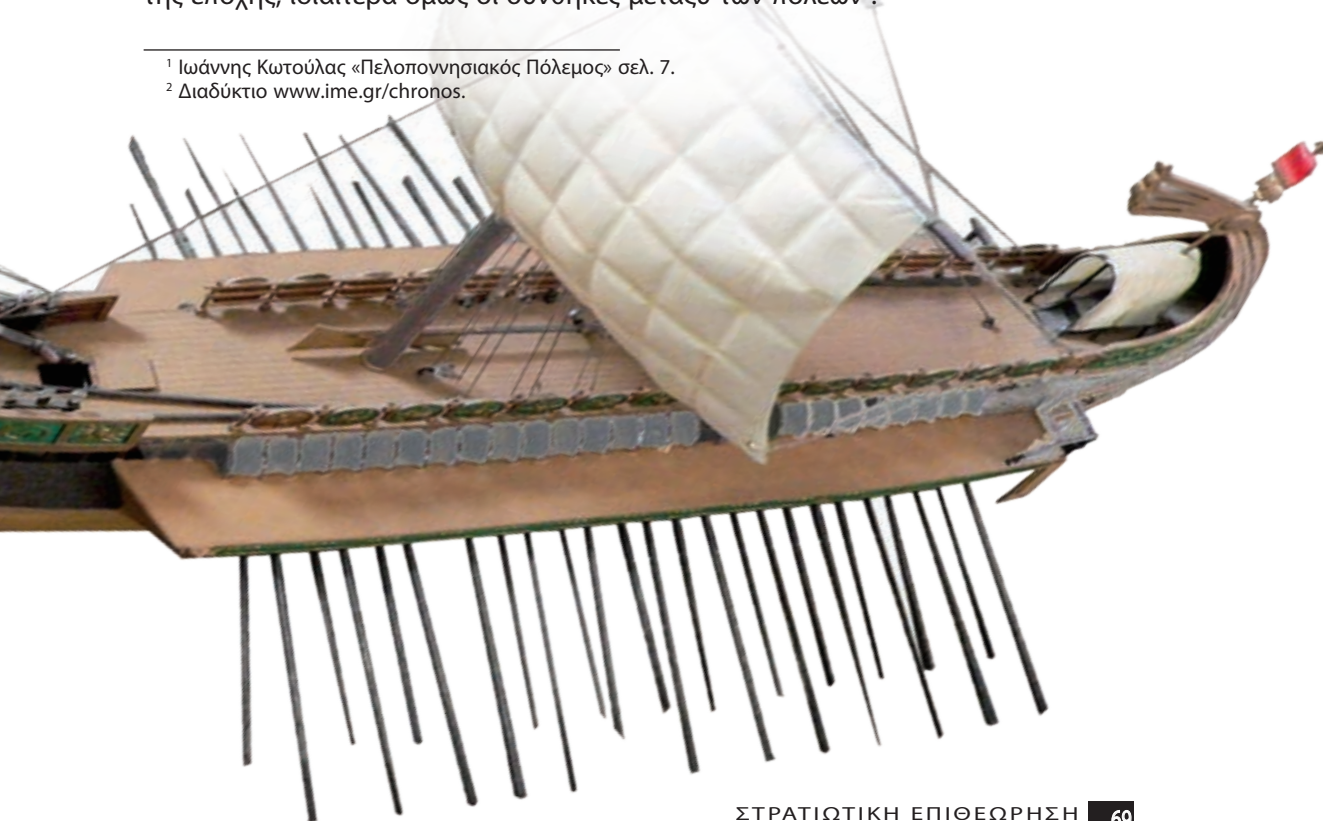
ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Η κυριότερη πηγή για τον Πελοποννησιακό πόλεμο είναι η *Ιστορία* του Θουκυδίδη, -γραμμένη σε οκτώ βιβλία- όπου εξιστορούνται τα γεγονότα από την αρχή του πολέμου μέχρι το 411/0 π.Χ., δηλαδή έως τη νίκη των Αθηναίων στο Κυνός σήμα και την επαναφορά της Κυζίκου στην Αθηναϊκή συμμαχία. Τα γεγονότα από το 411/0 π.Χ., μέχρι τη λήξη του πολέμου το 404 π.Χ., συνεχίζει ο Ξενοφώντας στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών του.

Από τα έργα του Θεόπομπου από τη Χίο, του Κράτιππου, του Ελλάνικου από τη Λέσβο και άλλων νεότερων συγγραφέων σώζονται μόνον αποσπάσματα, ενώ οι κωμωδίες του Αριστοφάνη περιέχουν πολύτιμες πληροφορίες για την εσωτερική πολιτική κατάσταση στην Αθήνα. Σημαντική πηγή, τέλος, αποτελούν και οι επιγραφές της εποχής, ιδιαίτερα όμως οι συνθήκες μεταξύ των πόλεων².

¹ Ιωάννης Κωτούλας «Πελοποννησιακός Πόλεμος» σελ. 7.

² Διαδύκτιο www.ime.gr/chronos.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Πεντηκονταετία (479 π.Χ. - 431 π.Χ.)

Η περίοδος πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου, η λεγόμενη Πεντηκονταετία (479 - 431 π.Χ.), χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη ενός διπολικού συστήματος αρχής στον ελληνικό κόσμο³. Η αδιαμφισβήτητη υπεροχή της Σπάρτης, του 6^{ου} π.Χ. αιώνα, αντικαταστάθηκε από τη βαθμιαία εξισορρόπηση των δυνάμεων της με την Αθήνα, μετά τη ραγδαία πολιτική και στρατιωτική άνοδο της τελευταίας. Η Αθήνα κέρδισε σε πολιτική αίγλη, αναλαμβάνοντας φιλόδοξες εκστρατείες κατά των εθνικών εχθρών, των Περσών. Η αρχική υποχώρηση της Σπάρτης στον αθηναϊκό επεκτατισμό σύντομα έδωσε τη θέση της σε προσεκτικότερη και τελικά ένοπλη αντιμετώπιση των αθηναϊκών φιλοδοξιών που μεγάλωναν υπέρμετρα.

Καίριας σημασίας για την ταχεία άνοδο της Αθήνας, υπήρξε η συγκρότηση της Δηλιακής Συμμαχίας(478/9 π.Χ.). Κατά τα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ., οι ολοένα και συχνότερες επεμβάσεις της Αθήνας στα εσωτερικά των συμμάχων τη μετέτρεψαν έντεχνα σε ηγεμονεύουσα δύναμη.

Η στρατιωτική αντίδραση της Σπάρτης προκάλεσε τον λεγόμενο «πρώτο» Πελοποννησιακό Πόλεμο κατά τα έτη 453 - 446 π.Χ., ο οποίος έληξε χωρίς σημαντική επιτυχία του ενός από τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα, αλλά με μια ουσιαστική πολιτική και διπλωματική συνέπεια. Αναγνωρίστηκε και επισήμως (de jure) η ύπαρξη δύο ισχυρών κέντρων εξουσίας στον ελληνικό κόσμο, εξέλιξη που φυσικά ευνοούσε την ανερχόμενη Αθήνα⁴.

Παρά όμως τη συνθήκη των Τριακοντούτων Σπονδών του 446 π.Χ., ο ανταγωνισμός και οι προστριβές δε σταμάτησαν, διότι με το τέλος της παραπάνω σύγκρουσης δεν ορίστηκαν σαφώς οι ζώνες επιρροής των δύο αντιπάλων.

Αιτίες- Αφορμές του πολέμου

«Αλλά η αληθέστατη αιτία, ήτις όμως παρέμεινε αφανής,μήποτε λεχθήσα, φρονώ ότι υπήρξεν η γιγάντωσης των Αθηνών ήτις ενεποίει τον φόβον εις τους Λακεδεμόνιους και ηνάγκασε τούτους να πολεμήσουν»⁵.

Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, όπως συνεπάγεται και από το παραπάνω απόσπασμα, βαθύτερα αίτια θεωρούνται η αύξηση της αθηναϊκής δυνάμεως, μετά τους περσικούς πολέμους, και ο φόβος που προκλήθηκε,

³ Βλ. Θουκυδίδου Ιστορία Βιβλίο Α' §18 «Και δεν είχε παρέλθει πολύς χρόνος αφ' ης δια κοινής προσπάθειας απωθήθη ό βάρβαρος ότε, τόσον οί αποστατήσαντες από τόν βασιλέα, όσον και οι πολεμήσαντες συνηνωμένοι κατ' αυτού διαιρέθησαν, συνταχθέντες είτε προς τους Αθηναίους είτε προς τους Λακεδαιμόνιους και τούτο επειδή αί δυνάμεις τούτων απεδείχθησαν μέγιστα, τών μεν κυριαρχούντων εις την θάλασσαν, τών δε κατά ξηράν».

⁴ Ιωάννης Κωτούλας «Πελοποννησιακός Πόλεμος» σελ. 8

⁵ Θουκυδίδου Ιστορία Βιβλίο Α' §23.

Χάρτης της Αθηναϊκής Συμμαχίας

επομένως, στη Σπάρτη και τους συμμάχους της, ότι η δύναμη των Αθηναίων θα μεγάλωνε ακόμη περισσότερο.

Οι αφορμές για την έναρξη του πολέμου δόθηκαν μετά από σειρά γεγονότων, με πρώτο τα «Κερκυραϊκά». Συγκεκριμένα, η προσπάθεια ανάμιξης των Κορινθίων στην εσωτερική διαμάχη που ακολούθησε την επανάσταση το 435π.Χ., στην Επίδαμνο, η οποία ήταν αποικία των Κερκυραίων στα παράλια της Ιλλυρίας, προκάλεσε την επέμβαση των Αθηναίων κατόπιν αιτήσεως των Κερκυραίων. Σκοπός ήταν ο προσεταιρισμός των τελευταίων.

Άλλη αφορμή ήταν τα «Ποτιδαικά». Αναλυτικότερα, η αποστασία με υποκίνηση της Κορίνθου, το 432 π.Χ., της Ποτιδαίας, η οποία ήταν μέλος της Αθηναϊκής Συμμαχίας, ανάγκασε την Αθήνα να στείλει στρατό και στόλο για την πολιορκία της πόλης. Η Κόρινθος ανταποκρινόμενη στο αίτημα της Ποτιδαίας για συνδρομή, απέστειλε στρατό και οπλισμό στην πρώην αποικία της. Η πολιορκία κράτησε 2 χρόνια και έληξε με τη νίκη των Αθηναίων. Αυτή η νίκη όμως, εξασθένησε οικονομικά και στρατιωτικά την Αθήνα.

Τέλος, ίσως η πιο σημαντική αφορμή ήταν το περίφημο «Μεγαρικό Ψήφισμα». Τα Μέγαρα από το 446 π.Χ. είχαν εγκαταλείψει την Αθηναϊκή Συμμαχία, της οποίας ήταν

μέλη , προ-
με αυτό τον τρόπο

Αθηναίων οι οποίοι ζητούσαν αφορμή για να τους πλήξουν. Η αφορμή αυτή δόθηκε όταν τα Μέγαρα υποστήριξαν τους Κορίνθιους στην Ποτίδαια. Τότε οι Αθηναίοι , με αρχηγό τον Περικλή, πέρασαν ψήφισμα στην Εκκλησία του Δήμου, σύμφωνα με το οποίο απαγορευόταν η προσέγγιση των πλοίων των Μεγαρέων στα λιμάνια των πόλεων -μελών της Αθηναϊκής Συμμαχίας, καθώς και η πώληση σε αυτά των εμπορευμάτων τους. Ήταν μια καλά υπολογισμένη κίνηση, που σκοπό είχε να επαναφέρει τα Μέγαρα στην Αθηναϊκή συμμαχία, αποκόπτοντας έτσι τους Πελοποννήσιους από την άμεση επικοινωνία με τους Θηβαίους και στερώντας τους την απευθείας πρόσβαση στην Αττική γη⁶.

καλώντας
την οργή των

Η διένεξη οξύνθηκε, όταν οι Κορίνθιοι και άλλοι σύμμαχοι στράφηκαν επίσημα προς τη Σπάρτη, που ήταν επικεφαλής της Πελοποννησιακής συμμαχίας (Οκτώβριος του 432 π.Χ.). Η Κόρινθος σε τόνο τελεσιγράφου, απείλησε ότι θα αναζητούσε άλλο σύμμαχο, (δηλαδή το Άργος) αν η Σπάρτη δεν κήρυσσε τον πόλεμο κατά των Αθηνών. Επομένως, οι Σπαρτιάτες αποφάσισαν να κηρύξουν τον πόλεμο, με τη δικαιολογία ότι οι Αθηναίοι είχαν παραβιάσει την ειρήνη. Την ίδια απόφαση πήραν και οι άλλοι Πελοποννήσιοι σύμμαχοι.

Ο Αρχιδάμειος πόλεμος (431 - 421 π.Χ.)

➔ Πρώτες Επιχειρήσεις

Η πορεία των επιχειρήσεων ακολούθησε από τον πρώτο χρόνο του πολέμου προσχεδιασμένη κατεύθυνση. Οι Λακεδαιμόνιοι, υπό τον Αρχίδαμο, εισέβαλαν στην Αττική (Ιούνιος 431 π.Χ.) και τη λεηλάτησαν. Σκοπός τους ήταν να παρασύρουν το αθηναϊκό πεζικό σε αποφασιστική μάχη, έτσι ώστε νικώντας το να επιβάλουν τους δικούς τους όρους και να καταλύσουν την Αθηναϊκή συμμαχία. Οι Αθηναίοι όμως, μετά από συμβουλή του Περικλή, κλείστηκαν στα τείχη τους παρακολουθώντας από αυτά την καταστροφή. Παράλληλα, εκατό αθηναϊκά σκάφη

⁶ Ιωάννης Κωτούλας «Πελοποννησιακός Πόλεμος» σελ. 15.

έπλευσαν στα πελοποννησιακά παράλια και επιτέθηκαν σε νευραλγικά σημεία.

Το 430 π.Χ. επαναλήφθηκε η ίδια τακτική. Το πιο συνταρακτικό όμως γεγονός του έτους αυτού, ήταν ο λοιμός που εξαπλώθηκε γρήγορα στην πυκνοκατοικημένη πόλη και εξολόθρευσε το ένα τέταρτο περίπου των μαχίμων ανδρών και ακόμη περισσότερους αμάχους. Τούτο καταπύλησε το αθηναϊκό φρόνημα και μέρος της εκκλησίας του Δήμου πρότεινε ειρήνη με τη Σπάρτη. Όμως επικράτησαν οι υποστηρικτές του Περικλή και ο πόλεμος συνεχίστηκε.

➔ **Θάνατος Περικλή - Επικράτηση Φιλοπόλεμης Μερίδας**

Το μεγαλύτερο όμως πλήγμα για την Αθήνα ήρθε το 429 π.Χ. με το θάνατο του Περικλή. Ο θάνατος του έφερε αλλαγή στην πολιτική ατμόσφαιρα. Επικρατεί τελικά η φιλοπόλεμη πτέρυγα του δημοκρατικού κόμματος με αρχηγό τον Κλέωνα. Ο Κλέων ήταν ιδιοφυής και αδίστακτος πολιτικός. Σε γενικές γραμμές ακολούθησε την πολιτική του Περικλή.

Κατά τα επόμενα χρόνια, και μέχρι τα γεγονότα της Σφακτηρίας, έχουμε την απόπειρα αποστασίας της Μυτιλήνης (428 π.Χ.), τον αιματηρό εμφύλιο στην Κέρκυρα (428-425 π.Χ.) και, τέλος, την Α΄ Σικελική εκστρατεία (427-425 π.Χ.), η οποία κατέληξε σε αποτυχία.

➔ **Εντατικοποίηση του Πολέμου**

Το 425 π.Χ., μοίρα του αθηναϊκού στόλου που έπλεε προς τη Σικελία, είχε αφήσει τμήμα της στην μεσσηνιακή Πύλο, με την ελπίδα ότι θα ενθαρρύνονταν να έλθουν με το μέρος των Αθηναίων οι είλωτες της Σπάρτης. Οι Λακεδαιμόνιοι, τρομοκρατημένοι, ανακάλεσαν ένα σώμα τους που είχε εισβάλλει στην Αττική και, για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση στην Πύλο, εγκαταστάθηκαν στην γειτονική νησίδα Σφακτηρία, ώστε να μην την καταλάβουν οι Αθηναίοι. Η Πύλος αποδείχθηκε ισχυρό έρεισμα και ο αθηναϊκός στόλος απέκλεισε τη Σφακτηρία συλλαμβάνοντας 292 οπλίτες, εκ των οποίων οι 120 ήταν γνήσιοι Σπαρτιάτες. Το γεγονός αυτό προκάλεσε μεγάλη πανελλήνια εντύπωση διότι πρώτη φορά συλλαμβανόταν ζωντανό ηττημένο Σπαρτιάτες⁷. Μετά από αυτή την επιτυχία οι οπαδοί του Κλέωνος παρέσυραν τον δήμο να ψηφίσει έκτακτα φορολογικά μέτρα, με τα οποία η συμμαχική εισφορά αυξήθηκε τόσο, ώστε απέφερε 1500 περίπου τάλαντα συνολικά, ποσό δηλαδή υπερτριπλάσιο από το προπολεμικό.

Το καλοκαίρι του 424 π.Χ. επιχειρήθηκε αθηναϊκή επίθεση στο κορινθιακό έδαφος και κατελήφθησαν τα Κύθηρα, που εξασφάλισαν μια πολύ χρήσιμη βάση για τις αθηναϊκές επιδρομές στην λακωνική ενδοχώρα. Επίσης οι Αθηναίοι έθεσαν ως πρώτο τους αντικειμενικό σκοπό, την απόκτηση του ελέγχου των Μεγάρων και της Βοιωτίας, αναπτύσσοντας στρατιωτική δράση, συνδυασμένη με πολιτική προπαγάνδα, δηλαδή οργανώνοντας εξεγέρσεις των δημοκρατικών στις περιοχές αυτές. Το σχέδιο όμως αυτό

⁷ Θουκυδίδου Ιστορία, Βιβλίο Δ΄, §39.

δεν μπόρεσε να κρατηθεί μυστικό και απέτυχε.

Την ίδια περίπου εποχή, ο Σπαρτιάτης Βρασίδας, με μικρή δύναμη, έφθασε στην Χαλκιδική, προσπαθώντας να παραλύσει τον αθηναϊκό έλεγχο στην περιοχή. Παρόλο που δεν είχε την επιτυχία που προσδοκούσε, κατόρθωσε να πραγματοποιήσει τον κυριότερο σκοπό του, την κατάληψη της Αμφίπολης, που ήταν σοβαρότατη απώλεια για την Αθήνα. Αυτή η τροπή των πραγμάτων, δεν επέτρεπε πλέον στους Αθηναίους να έχουν την αισιοδοξία που τους είχε κυριεύσει μετά την Πύλο. Ωστόσο, και οι Σπαρτιάτες ενδιαφέρονταν περισσότερο να πάρουν πίσω τους ομήρους συμπολίτες τους, παρά να συνεχίσουν τον πόλεμο στα βόρεια. Συνακόλουθα, τον Απρίλιο του 423 π.Χ., συνομολογήθηκε ετήσια ανακωχή, με απώτερο σκοπό τη συμφωνία για την οριστική ειρήνη.

Το 422 π.Χ., ο Κλέωνας πέτυχε την ανάκτηση της Τορώνης και ορισμένων άλλων δευτερευουσών θέσεων, απέτυχε όμως στην Αμφίπολη, όπου δέχθηκε αιφνιδιαστική επίθεση, η δύναμή του εξοντώθηκε, ο ίδιος δε, αλλά και ο Βρασίδας, σκοτώθηκαν.

➔ **Η Νικίειος Ειρήνη**

Ο θάνατος των δύο αυτών ανδρών (που αντιδρούσαν σε κάθε ιδέα για διακοπή του πολέμου), διευκόλυνε τους Σπαρτιάτες και τους Αθηναίους να αρχίσουν σοβαρές διαπραγματεύσεις για την ειρήνη. Από την πλευρά της Αθήνας, επικεφαλής των διαπραγματεύσεων ήταν ο Νικίας, ενώ από την πλευρά της Σπάρτης, ο βασιλιάς Πλειστοάναξ, αμφότεροι υποστηρικτές της ειρήνης.

Η ειρήνη που τελικά υπογράφηκε, πήρε το όνομά της από τον Νικία. Ήταν ουσιαστικά ευνοϊκή για τους Αθηναίους και τους επέτρεπε να διατηρήσουν την αυτοκρατορία τους, αποθαρρύνοντας περαιτέρω τυχοδιωκτισμούς από την πλευρά των Σπαρτιατών⁸.

Οι Σπαρτιάτες αγνόησαν τα συμφέροντα των πιο ισχυρών συμμάχων τους, και όταν η συμφωνία για την ειρήνη έφθασε προς επικύρωση στο συνέδριο της Πελοποννησιακής Συμμαχίας, η Κόρινθος, τα Μέγαρα, η Ήλις και η Βοιωτία αρνήθηκαν να την αποδεχθούν. Υπερίσχυσε όμως η γνώμη των μικρότερων πολιτειών που δεν περίμεναν κανένα κέρδος από τον πόλεμο.

➔ **Μεσοπόλεμος (421-415 π.Χ.)**

Κατά τα αμέσως επόμενα, ανήσυχα, χρόνια, έγιναν διάφορες περίπλοκες προσπάθειες για προσέγγιση και σύναψη συμμαχιών. Πρώτη κινήθηκε η Κόρινθος που, θέλοντας να δημιουργήσει μια Τρίτη δύναμη, πλησίασε το Άργος -του οποίου η τριακονταετής συνθήκη ουδετερότητας με την Σπάρτη επρόκειτο να εκπνεύσει στα τέλη του 421- και ορισμένα μέλη της Πελοποννησιακής Συμμαχίας.

Η κίνηση αυτή φάνηκε αρκετά επικίνδυνη και έπεισε την Αθήνα και τη Σπάρτη να συνενώσουν τις δυνάμεις τους σε μια νέα συμμαχία για να προστατευθούν.

Πριν το τέλος όμως του 420 π.Χ., η επιρροή του Νικία είχε αποδυναμωθεί και ο Αλκιβιάδης κατόρθωσε να πείσει το δήμο να απομακρυνθεί από τη Σπάρτη και να

⁸ Αθανάσιος Πλατιάς «Διεθνής Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», σελ 121.

συμμαχήσει με το Άργος και δύο μέλη της Πελοποννησιακής Συμμαχίας, τη Μαντίνεια και την Ήλιδα, που αντιδρούσαν στη λακωνική επικυριαρχία. Ο συνασπισμός αυτός δοκιμάστηκε το 418 π.Χ., όταν οι δύο αντίπαλοι στρατοί συναντήθηκαν έξω από τη Μαντίνεια, όπου δόθηκε μια σφοδρή μάχη. Ένα επίλεκτο σώμα Αργείων διέσπασε τη σπαρτιατική γραμμή, όμως, τελικά, κατίσχυσε η πειθαρχία της λακωνικής φάλαγγας και οι νικημένοι αντίπαλοι τράπηκαν σε άτακτη φυγή.

Η συνεργασία της Αθήνας με το Άργος και ορισμένους δυσαρεστημένους Πελοποννήσιους κοντά στο λακωνικό έδαφος, ήταν ίσως ο μόνος πιθανός τρόπος να εξουδετερωθεί η Σπάρτη οριστικά. Το λαμπρό αυτό σχέδιο του Αλκιβιάδη να περιθωριοποιήσει πολιτικά και εδαφικά τη Σπάρτη απέτυχε, διότι οι Αθηναίοι υιοθέτησαν μία πολιτική περιορισμένης δράσης εκεί που πράγματι απαιτούνταν αυτή⁹.

Το 416 π.Χ., η Αθήνα επέβαλε με ισχυρή δύναμη την ηγεμονία της στη νήσο Μήλο που είχε μείνει ουδέτερη. Παρ' όλο που οι Αθηναίοι υποσχέθηκαν ότι δεν θα επέβαλλαν αντίποινα, αν οι Μήλιοι δέχονταν να πληρώσουν το συμμαχικό φόρο, όπως και τα άλλα νησιά, αυτοί προτίμησαν πεισματικά την ουδετερότητα. Ύστερα από σκληρή αντίσταση αναγκάστηκαν να παραδοθούν. Οι μάχιμοι άνδρες τους εκτέλεστηκαν, ενώ οι γυναίκες και τα παιδιά εξανδραποδίστηκαν.

➔ **Η Σικελική Εκστρατεία (415 - 413 π.Χ.)**

Το 415 π.Χ., οι Αθηναίοι οργάνωσαν μια πολύ φιλόδοξη ναυτική εκστρατεία για να αποκτήσουν τον έλεγχο της Σικελίας. Αφορμή για την επιχείρηση απετέλεσε η έκκληση προς αυτούς να βοηθήσουν την Έγεστα, που πιέζονταν από τον γειτονικό της Σελινούντα. Ο λαός ήταν συνεπαρμένος από τον πλούτο της Σικελίας και ο Αλκιβιάδης είδε στη σικελική περιπέτεια, την ευκαιρία που ζητούσε για θεαματικές επιτυχίες.

⁹ Ιωάννης Κωτούλας «Πελοποννησιακός Πόλεμος», σελ. 65.

Η αποστολή ήταν η πιο επιβλητική που είχε αναχωρήσει από τον Πειραιά. Λίγο μετά την έναρξη των επιχειρήσεων στη Σικελία, ο Αλκιβιάδης ανακλήθηκε στην πατρίδα για το θέμα των «ερμαϊκών στηλών». Καταλαβαίνοντας ότι δεν είχε ελπίδες να αθωωθεί, διέφυγε από τη συνοδεία που τον έφερνε πίσω και σύντομα βρέθηκε στη Σπάρτη, για να της προσφέρει την πείρα και τις συμβουλές του.

Η ζημιά που προκάλεσε ο Αλκιβιάδης στους συμπατριώτες του ήταν πολύ μεγάλη. Όσο καιρό έμεινε στη Σπάρτη, έδωσε στους Σπαρτιάτες τρεις πολύτιμες συμβουλές. Η πρώτη ήταν ότι έπρεπε να βοηθήσουν τις Συρακούσες ώστε να αποτύχει η αθηναϊκή εκστρατεία. Τους έπεισε ότι ήταν αναγκαίο να στείλουν στόλο και άνδρες και, κυρίως, ένα Σπαρτιάτη στρατηγό να οργανώσει τους Συρακούσιους. Η δεύτερη συμβουλή του Αλκιβιάδη προς τους Σπαρτιάτες, ήταν να μεταφέρουν τον πόλεμο στην Αττική οχυρώνοντας τη Δεκέλεια ώστε να στερήσουν πόρους από την Αθήνα (Ορυχεία Λαυρίου- γεωργική παραγωγή). Τρίτη, και ίσως η καλύτερη, ήταν να πλησιάσουν τους Πέρσες για οικονομική βοήθεια, προκειμένου να ναυπηγήσουν στόλο¹⁰.

Στη Σικελία οι επιχειρήσεις προχώρησαν στην αρχή ικανοποιητικά, αλλά με πολύ αργό ρυθμό. Ο Γύλιππος, ένας δυναμικός στρατηγός που στάλθηκε από τη Σπάρτη, έφερε νέες δυνάμεις στους αμυνόμενους και οι Αθηναίοι βρέθηκαν να υπερασπίζονται τους συμμάχους και τον εαυτό τους.

Χάθηκε μια μεγάλη ναυμαχία μέσα στο λιμάνι και η μόνη ελπίδα των Αθηναίων ήταν να αποβιβαστούν στην ξηρά και να προωθηθούν προς φιλικά τους εδάφη. Οι δρόμοι όμως είχαν αποκλειστεί και έτσι, ύστερα από φρικτές ταλαιπωρίες, όσοι απέμειναν παραδόθηκαν. Ο Νικίας και ο Δημοσθένης θανατώθηκαν, ενώ οι υπόλοιποι αιχμάλωτοι κλείστηκαν στα λατομεία των Συρακουσών, από τα οποία ελάχιστοι μόνο αφέθηκαν ελεύθεροι. Οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοι τους έχασαν περίπου 40.000 άνδρες και το μεγαλύτερο μέρος του στόλου τους.

➡ **Ο Δεκελεικός πόλεμος (413 - 404 π.Χ.)**

Η σχεδόν ολοκληρωτική καταστροφή του στόλου και του στρατού που πήγε στη Σικελία, παρέλυσε την Αθήνα. Της είχαν μείνει λίγα μόνο πλοία και ελάχιστα χρήματα.

Ο Λακεδαιμόνιος βασιλιάς Άγης, όπως είχε συμβουλέψει τους Σπαρτιάτες ο Αλκιβιάδης, εγκαταστάθηκε με το στρατό του στη Δεκέλεια της Αττικής, σε απόσταση μόλις 12 μιλίων από την Αθήνα. Αυτό σήμαινε, ότι σύμπασα η χώρα έπρεπε να εγκαταλειφθεί. Τα αργυρωρυχεία του Λαυρίου δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν πια και γύρω στους 20.000 δούλους αυτομόλησαν προς τους Σπαρτιάτες. Πολλοί από τους συμμάχους επαναστάτησαν.

Οι Αθηναίοι ήταν ακόμη ασφαλείς μέσα στα τείχη τους, υπό την προϋπόθεση ότι θα μπορούσαν να ανεφοδιάζονται με τρόφιμα. Για να διατηρήσουν ό,τι μπορούσαν από την ηγεμονία τους, οι Αθηναίοι μετέτρεψαν τη Σάμο σε κύρια ναυτική τους βάση και, επομένως, κύριο θέατρο του πολέμου έγινε τώρα το ανατολικό Αιγαίο.

Οι Σπαρτιάτες γρήγορα διαπίστωσαν ότι τα προβλήματα τους ήταν περίπλοκα. Ενώ κατόρθωσαν το 412 π.Χ., με τη βοήθεια των συμμάχων τους, να ναυπηγήσουν

¹⁰ «Η στρατιωτική Ηγεσία στον Θουκυδίδη», περ. Στρατιωτική Επιθεώρηση, τ. Μαρ.-Απρ. 2002.

στόλο ικανό να αντιπαραταχθεί στον αθηναϊκό, δεν είχαν τα μέσα για να τον συντηρήσουν και χρειάστηκε να ζητήσουν βοήθεια από τους Πέρσες.

➔ Ολιγαρχική μεταπολίτευση στην Αθήνα

Η Σπάρτη έχασε την καλύτερη ευκαιρία για επίσπευση της νίκης το 411π.Χ., όταν η Αθήνα αναστατώθηκε από μια εσωτερική πολιτική αλλαγή.

Στον παρά τη Σάμο στόλο, μερικοί από τους αθηναίους στρατηγούς προχώρησαν σε συνωμοτικές ενέργειες και πλησίασαν τον Αλκιβιάδη που βρισκόταν τώρα κοντά στον Τισσαφέρνη, το σατράπη των Σάρδεων. Κύριο όπλο του, ήταν η βεβαιότητα ότι θα κατόρθωνε να πείσει τον Τισσαφέρνη να στηρίξει τους Αθηναίους οικονομικά, αν μεταρρύθμιζαν το πολίτευμά τους. Ο ολιγαρχικός Πείσανδρος, με αντιπροσώπους του στόλου, εμφανίστηκε στην Αθήνα για να εισηγηθεί στον δήμο τη μεταπολίτευση. Η προοπτική των περσικών χρημάτων αποδείχθηκε αποφασιστική. Η Εκκλησία του δήμου αποδέχθηκε κατ' αρχήν τη «συνταγματική» αλλαγή.

Οι ολιγαρχικοί προσδοκούσαν συμπαράσταση από την εχθρική παράταξη και σχεδίαζαν να δεχθούν το σπαρτιατικό στόλο στον Πειραιά· αυτό όμως υπήρξε το έναυσμα για μια αντεπανάσταση υπό τον Θηραμένη που είχε αναδειχθεί ηγέτης των μετριοπαθών.

➔ Η συνέχεια και το τέλος του πολέμου

Την άνοιξη του 410 π.Χ., οι Αθηναίοι έπλευσαν στον Ελλήσποντο και αιφνιδίασαν το σπαρτιατικό στόλο έξω από την Κύζικο. Η νίκη ήταν συντριπτική, καθώς η Σπάρτη εξαφανίστηκε από τις θάλασσες και οι Αθηναίοι επανέφεραν στην κυριαρχία τους τις πόλεις του Ελλήσποντου και της Προποντίδος, των οποίων είχαν χάσει τον έλεγχο.

Το 407 π.Χ., ο Αλκιβιάδης αισθανόταν πια πολύ δυνατός και γύρισε στην Αθήνα, όπου η αποκατάστασή του είχε γίνει με επίσημο ψήφισμα. Του δόθηκε τώρα το αξίωμα του στρατηγού - αυτοκράτορος, δηλαδή η ανώτατη και ανεξέλεγκτη ηγεσία του πολέμου κατά της Σπάρτης.

Το Μάρτιο του 406 π.Χ., ένας υποδιοικητής του, που τον είχε αφήσει επικεφαλής του στόλου στο Νότιο με εντολή να μην εμπλακεί σε μάχη, παρασύρθηκε σε ναυμαχία κατά την οποία χάθηκαν 15 πλοία. Οι αντίπαλοί του στην Αθήνα άδραξαν την ευκαιρία και έστρεψαν την κοινή γνώμη εναντίον του. Η εκκλησία του δήμου, που είχε αρχίσει να αμφιταλαντεύεται λόγω της τεταμένης κατάστασης, εξέλεξε νέους στρατηγούς. Ο Αλκιβιάδης αποσύρθηκε σ' ένα οχυρό της Χερσονήσου και από εκεί παρακολούθησε την κατάρρευση της Αθήνας.

Στο προσκήνιο εμφανίζεται ο Λύσανδρος, ένας ευφυής, δυναμικός και αδίστακτος σπαρτιάτης ηγέτης, που πέτυχε εκεί που οι προκάτοχοί του είχαν αποτύχει· να εξασφαλίσει, δηλαδή, επαρκή οικονομική βοήθεια από την Περσία.

Ο Λύσανδρος προχώρησε με το σπαρτιατικό στόλο προς την Άβυδο, στον Ελλήσποντο, για να απειλήσει τις ζωτικές αρτηρίες της Αθήνας, που έρχονταν από τον Εύξεινο. Οι Αθηναίοι υποχρεώθηκαν να τον ακολουθήσουν. Στρατοπέδευσαν κοντά στην εκβολή των Αιγός Ποταμών, απέναντι από την Άβυδο, και προσπάθησαν να συγκρουστούν με τους Σπαρτιάτες. Επειδή όμως εκείνοι δεν ανταποκρίθηκαν, χαλάρωσαν τις γραμμές τους και, έτσι, ο Λύσανδρος τους αιφνιδίασε, σε μια στιγμή που τα περισσότερα από τα πληρώματά τους είχαν διασκορπιστεί στη στεριά. Μόνο εννέα αθηναϊκά πλοία διέφυγαν του ολέθρου. Η Σπάρτη απέκλεισε τη σιταγωγό οδό προς την Αθήνα και έτσι η πτώση της πόλης ήταν αναπόφευκτη. Από τους συμμάχους, μόνο η Σάμος της έμεινε πιστή και αρνήθηκε να παραδοθεί.

Όταν η Αθήνα, λόγω του αποκλεισμού, βρέθηκε στα πρόθυρα λιμού, ο Θηραμένης πήγε στη Σπάρτη για να συζητήσει την παράδοσή της. Οι όροι με τους οποίους επέστρεψε, ήταν μεν ταπεινωτικοί, αλλά τουλάχιστον, η Σπάρτη αρνήθηκε να ικανοποιήσει τη Θήβα και την Κόρινθο, που ζήτησαν την ολοκληρωτική καταστροφή της πόλης.

Η Αθήνα υποχρεώθηκε να κατεδαφίσει τα Μακρά της Τείχη, να παραδώσει όλες τις τριήρεις εκτός από 12, να δεσμευθεί για ευθυγράμμιση με την εξωτερική πολιτική της Σπάρτης και να δεχθεί ως κυβερνήτες της τους Τριάκοντα Τυράννους, από τους οποίους οι δέκα διορίστηκαν από τον Λύσανδρο. Αυτοί θα καθόριζαν τις λεπτομέρειες ενός περισσότερο ολιγαρχικού πολιτειακού σχήματος, το οποίο θα αποδεχόταν η Σπάρτη.

Χάρτης των αντιπάλων

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ-ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Οι Αθηναίοι έχασαν έναν πόλεμο που θα μπορούσαν, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, εύκολα να είχαν κερδίσει, αφού ο συσχετισμός δυνάμεων ήταν ευνοϊκός γι' αυτούς. Η Αθήνα, συνεπώς, αντιμετώπισε πρόβλημα στρατηγικής. Αντίθετα η Σπάρτη παρά τον δυσμενή συσχετισμό ισχύος, επιλέγοντας μια στρατηγική που μεγιστοποίησε τα πλεονεκτήματά της και ελαχιστοποίησε τα αντίστοιχα του αντιπάλου, πέτυχε ολοκληρωτική νίκη. Παρακάτω θα εξετάσουμε της στρατηγικές των αντιπάλων, που έχρησαν τους μεν νικητές έναντι των δε.

Η Υψηλή Στρατηγική της Αθήνας

➔ Η Στρατηγική του Περικλή

Οι βάσεις της αθηναϊκής υψηλής στρατηγικής του Περικλή, που ακολουθήθηκαν σε γενικές γραμμές κατά τον Αρχιδάμειο πόλεμο, ήταν η απόρριψη κατευ-

νασμού και η αποφυγή υπερεξάπλωσης¹¹.

Κεντρικό στοιχείο της αθηναϊκής υψηλής στρατηγικής ήταν η απόρριψη του κατευνασμού. Ο Περικλής επέμενε στην εξασφάλιση της ισοτιμίας μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης. Κάθε μονομερής παραχώρηση εκ μέρους της Αθήνας, οσοδήποτε μικρή και αν φαινόταν αρχικά, θα υπονόμει αυτήν την ισοτιμία. Έτσι, αμέσως πριν από την έναρξη του πολέμου, οι Σπαρτιάτες δήλωσαν ότι η ειρήνη θα μπορούσε να διατηρηθεί, αρκεί οι Αθηναίοι να ανακαλούσαν το περίφημο Μεγαρικό Ψήφισμα. Ακόμη και σε αυτό το σχετικό ήσσοнос σημασίας ζήτημα, ο Περικλής δεν ήταν διατεθειμένος να κάνει μονομερείς παραχωρήσεις. Γι' αυτόν, η απαίτηση της Σπάρτης δεν ήταν τίποτα άλλο από μια δοκιμή της θέλησης και της αποφασιστικότητας των Αθηναίων. Εάν η Αθήνα υποχωρούσε σε αυτό το ζήτημα, τότε ήταν βέβαιο η Σπάρτη θα επανερχόταν με νέες απαιτήσεις.

Αναφορικά με την αποφυγή υπερεξάπλωσης, η στρατηγική του Περικλή ρητά απέρριπτε περαιτέρω κατακτήσεις. Ο Περικλής, στο λόγο του πριν την έναρξη του πολέμου, δεν είχε μόνο περιγράψει στους συμπολίτες του μια θεωρία νίκης, αλλά είχε επίσης αναφέρει και τις συνθήκες υπό τις οποίες η υψηλή στρατηγική του δεν αναμενόταν να λειτουργήσει.

«Έχω πολλούς άλλους λόγους να ελπίζω ότι θα νικήσουμε, υπό τον όρο όμως να μην επιδιώξουμε, ταυτόχρονα με την διεξαγωγή του πολέμου, να επεκτείνουμε την κυριαρχία μας και να μην εκτεθούμε σε κινδύνους περιπτούς. Περισσότερο φοβούμαι τα δικά μας σφάλματα παρά τα σχέδια του εχθρού».

Ο Περικλής είχε θέση σαν προτεραιότητα τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης, η οποία λόγω της μεγαλύτερης δυναμικής της αθηναϊκής Αυτοκρατορίας, θα ωφελούσε μακροπρόθεσμα τους Αθηναίους. Ενήργησε με πολλούς τρόπους για να πετύχει η υψηλή στρατηγική του. Εκτός από τα παραδοσιακά στρατιωτικά, χρησιμοποίησε οικονομικά, διπλωματικά και τεχνολογικά μέσα. Ο συγκεκριμένος συνδυασμός αυτών των μεθόδων διέπνιαν από τις εξής αρχές:

- εξισορρόπηση της ισχύος του αντιπάλου (με συμμαχίες, λαμβάνοντας πόρους από τους «ελεύθερους συμμάχους» της, δηλαδή τη Χίου, τη Λέσβο και την Κέρκυρα, που προμήθευαν την Αθήνα με πλοία σε καιρό πολέμου και δια οικονομικής υποστήριξης από τις «υποτελείς πολιτείες», με παράλληλη δημιουργία οικονομικού αποθεματικού και ναυτικής εφεδρείας)
- εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Αθήνας και μείωση των αντιστοίχων πλεονεκτημάτων του αντιπάλου (τείχη της πόλης, ναυτικό)
- αποτροπή του αντιπάλου μέσω αποφυγής της επιτυχούς και επιδέξιας χρήσης αντιποίνων (με τα παραπάνω πλεονεκτήματα οι επιδρομές των Σπαρτιατών στην Αττική δεν είχαν ιδιαίτερο κόστος, ενώ αντίθετα βαθμιαία κλιμάκωση των αντιποίνων θα αύξανε το κόστος για τη Σπάρτη)
- υπονόμηση της γενικής βάσης ισχύος του αντιπάλου (μέσω της διεξαγωγής οικονομικού πολέμου και εκφοβισμού των συμμάχων των Σπαρτιατών)
- διαμόρφωση του εσωτερικού περιβάλλοντος του αντιπάλου προς όφελος της

¹¹ Αθανάσιος Πλατιάς «Διεθνής Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», σελ 97.

Αθήνας. Η τελευταία έπρεπε να επηρεάσει ψυχολογικά τον αντίπαλό της. Στόχος του Περικλή, ουσιαστικά, ήταν να πείσει τους Σπαρτιάτες ότι ο πόλεμος εναντίον της Αθήνας ήταν μάταιος. Αυτή η κατάσταση, με την πάροδο του χρόνου, θα μπορούσε να επιφέρει αλλαγή στην εσωτερική κατανομή ισχύος στη Σπάρτη. Θα δημιουργούνταν δηλαδή οι συνθήκες για την εμφάνιση στο προσκήνιο μετριοπαθών ηγετών, που θα αντιλαμβάνονταν ότι ο πόλεμος δεν είχε νόημα και θα επιζητούσαν την ειρήνη. Έτσι έγινε τελικά. Οι δύο αντίπαλοι συνήψαν ειρήνη μετά το δέκατο έτος του πολέμου, όταν ο βασιλιάς Πλειστοάναξ, υποστηρικτής της ειρήνης, έγινε η σημαντικότερη προσωπικότητα στη Σπάρτη.

Κατά συνέπεια, η Αθήνα χάραξε μια υψηλή στρατηγική εξουθένωσης, η οποία είχε ως σκοπό να κάνει τη Σπάρτη να αναγνωρίσει τη ματαιότητα προσπάθειας αλλαγής του status quo.

➔ **Στρατηγική της Αθήνας μετά τον Περικλή**

Μέχρι το τέλος του Αρχιδάμειου πολέμου ακολουθήθηκε σε γενικές γραμμές η στρατηγική που είχε καθοριστεί από τον Περικλή. Υπό την ηγεσία όμως του Αλκιβιάδη, οι Αθηναίοι εγκατέλειψαν την αρχή του Περικλή περί ισορροπημένης σύνδεσης μέσω των σκοπών, προκειμένου να αποφευχθεί η υπερεξάπλωση. Το αποτέλεσμα ήταν η δαπανηρή Σικελική εκστρατεία. Η Αθήνα, με την εκστρατεία αυτή, υιοθέτησε απεριόριστες επιδιώξεις, προσβλέποντας στην κυριαρχία όλου του τότε γνωστού Ελληνικού κόσμου και της Δυτικής Μεσογείου¹². Προκειμένου να επιτευχθούν τα παραπάνω,

¹² Βλέπε Θουκυδίδου Ιστορία, Βιβλ. Β, §90 Ομιλία Αλκιβιάδη προς Σπαρτιάτες: «Πήγαμε στη Σικελία πρώτ' απ' όλα για να υποτάξουμε, αν μπορούσαμε, τους Σικελιώτες και μετά τους Ιταλιώτες, και εν συνεχεία να δοκιμάσουμε να κατακτήσουμε και την ηγεμονία των Καρχηδονίων και την ίδια την Καρχηδόνα. Και αν τα κατορθώναμε όλα αυτά, τότε είχαμε σκοπό να επιτεθούμε εναντίον της Πελοποννήσου, [...] και ναυπηγώντας, εκτός από τα δικά μας, πολυάριθμα πολεμικά, αφού η Ιταλία έχει άφθονη ξυλεία. Με αυτά θα είχαμε αποκλείσει την Πελοπόννησο από παντού και ταυτόχρονα θα κάναμε επιθέσεις με το πεζικό εναντίον των πολιτειών, είτε για να τις κυριέψουμε με έφοδο, είτε για να τις αποκλείσουμε με τείχος, κι έτσι εύκολα να

εγκαταλείφθηκε η στρατηγική της εξουθένωσης και υιοθετήθηκε η υψηλή στρατηγική της εκμηδένισης: συντριβή των αντιπάλων στο πεδίο της μάχης και συνακόλουθα κατάκτησή τους.

Η Σικελική εκστρατεία τελείωσε με τα γνωστά αποτελέσματα. Στη συνέχεια, προκειμένου η Αθήνα να περισώσει ό,τι είχε απομείνει και κατόπιν να ανακτήσει τα χαμένα εδάφη, εξακολούθησε τη στρατηγική της εκμηδένισης, επιδιώκοντας αποφασιστικές εμπλοκές στη θάλασσα. Τα κατάφερε αρκετά καλά, αλλά ήταν φανερό, ότι με τη Σικελική εκστρατεία οι Αθηναίοι είχαν φτάσει στη κορύφωση των πολεμικών τους προσπαθειών. Το αθηναϊκό ναυτικό συνεχίζει να νικά το Πελοποννησιακό και, για μια ακόμα φορά, οι στόχοι των Αθηναίων γίνονται απεριόριστοι, αφού απορρίπτουν τις σπαρτιατικές προτάσεις ειρήνης. Τελικά προσγειώνονται στην πραγματικότητα μετά την ήττα στους Αιγός ποταμούς, το 405 π.Χ.

Η Υψηλή Στρατηγική της Σπάρτης

Η Σπάρτη, σε αντίθεση με την Αθήνα, ακολούθησε από την αρχή του πολέμου τη στρατηγική της εκμηδένισης, σε συνδυασμό με τη διπλωματία εξαναγκασμού του αντιπάλου, θέτοντας σαν βασικό ΑΝΣΚ του πολέμου, τη διάλυση της Αθηναϊκής συμμαχίας. Στην αρχή, όμως, της αντιπαράθεσης έγινε λανθασμένη εκτίμηση της πραγματικής ισχύος των Αθηναίων από τον έφορο Σθενελάδα και τους περισσότερους Σπαρτιάτες. Αποτέλεσμα ήταν να ξεκινήσουν οι επιχειρήσεις χωρίς να εξασφαλιστεί η απαιτούμενη ισορροπία δυνάμεων (οικονομικοί πόροι και νέοι σύμμαχοι), όπως είχε προτείνει ο Αρχίδαμος στην ομιλία του. Έτσι ξεκίνησαν μια σύγκρουση με απεριόριστες επιδιώξεις, σε σχέση με τα μέσα που διέθεταν, καταλήγοντας μετά από δέκα χρόνια στην ειρήνη του Νικία.

Στη συνέχεια όμως του πολέμου η Σπάρτη βελτίωσε το συσχετισμό δυνάμεων, αυξάνοντας συνεχώς το κόστος¹³ του για τους Αθηναίους. Τελικά, μετά την επιτυχή επέμβαση στη Σικελία, επήλθε η ανατροπή στην ισορροπία δυνάμεων. Τώρα πλέον η Σπάρτη, πέρα από την παραδοσιακή της ισχύ στην ξηρά, απέκτησε και ισότητα στη θάλασσα, με τη βοήθεια των νέων συμμάχων και τα χρήματα των Περσών. Μεταφέροντας τον πόλεμο στο ζωτικό χώρο της Αθήνας, που ήταν το Αιγαίο, κατάφερε να πλήξει απευθείας το Κέντρο Βάρους (center of gravity) της αθηναϊκής ισχύος, δηλαδή το ναυτικό. Επακολούθησαν τα γνωστά αποτελέσματα και, μετά την αιχμαλωσία του αθηναϊκού ναυτικού στους Αιγός ποταμούς το 405 π.Χ., ήρθε η κατάρρευση και παράδοση των Αθηνών το 404 π.Χ.

Ένας άλλος πυλώνας της στρατηγικής των Λακεδαιμονίων ήταν η διεθνής νομιμοποίηση. Η διεθνής νομιμοποίηση έπαιξε κεντρικό ρόλο στην υψηλή στρατηγική της Σπάρτης. Όπως έχει αναφερθεί, οι σύμμαχοι της Αθήνας είχαν στην πράξη μετατραπεί σε φόρου υποτελείς. Η Σπάρτη είχε τη φήμη του εχθρού της τυραννίας («μισοτύραννος») και είχε συχνά ανατρέψει τυράννους σε διάφορες ελληνικές πολιτείες, συμπεριλαμβανομένης της Αθήνας. Επιπλέον, ήταν η ηγέτιδα δύναμη των Ελλήνων κατά τη διάρκεια της κρίσιμης,

κατακτήσαμε την Πελοπόννησο. Μετά θα κυριαρχούσαμε σ' ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο».

¹³ Για να αυξηθεί το κόστος του πολέμου για την Αθήνα η Σπάρτη προέβη στις εξής ενέργειες: α)Καταστροφή της Αττικής, β)προσπάθεια διάλυσης της αυτοκρατορίας(ενθάρυνση αποστασιών), γ) εκμετάλευση δευτερευόντων μετώπων που άνοιγαν οι Αθηναίοι (π.χ. Σικελία).

Μεταφέροντας τον πόλεμο στο ζωτικό χώρο της Αθήνας, που ήταν το Αιγαίο, κατάφερε να πλήξει απευθείας το Κέντρο Βάρους της αθηναϊκής ισχύος, δηλαδή το ναυτικό.

αμυντικής φάσης των Περσικών πολέμων. Κατά συνέπεια, ήταν εύκολο για τους Σπαρτιάτες να εμφανιστούν ως οι ελευθερωτές των Ελλήνων από την καταπίεση των Αθηναίων, εξασφαλίζοντας έτσι ευρεία υποστήριξη. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, το μεγαλύτερο μέρος της κοινής γνώμης συμπαθούσε τους Λακεδαιμόνιους, οι οποίοι άλλωστε είχαν διακηρύξει ότι θ' απελευθερώσουν την Ελλάδα. Πολύς πολίτες και ιδιώτες ήταν πρόθυμοι να τους βοηθήσουν, όσο μπορούσαν, με λόγια ή έργα.

Στο τελεσίγραφο των Σπαρτιατών, στην αρχή του πολέμου, υπήρχε η απαίτηση να δώσουν οι Αθηναίοι στους Έλληνες την ελευθερία τους. Εκτός από σαφή διατύπωση των απειρίοριστων επιδιώξεων της Σπάρτης, το τελεσίγραφο αυτό ήταν ταυτόχρονα και μια έξυπνη προπαγανδιστική κίνηση: η ηγέτιδα δύναμη της Πελοποννησιακής Συμμαχίας είχε επίσημα ζητήσει την απελευθέρωση των Ελλήνων και, ακόμη σημαντικότερο, ήταν διατεθειμένη να πολεμήσει γι' αυτόν το σκοπό. Οι Σπαρτιάτες θα χρησιμοποιούσαν με επιδεξιότητα αυτό το επιχείρημα καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Για παράδειγμα, ο Βρασίδης, κατά τη διάρκεια της εξαιρετικά επιτυχημένης εκστρατείας του στη Βόρειο Ελλάδα, επανειλημμένα τόνισε την αποστολή του ως ελευθερωτή. Αυτό, σε συνδυασμό με τη δίκαιη και μετριοπαθή συμπεριφορά του, δημιούργησε μια εξαιρετικά ευνοϊκή ατμόσφαιρα για τη Σπάρτη στην περιοχή εκείνη.

Πέρα από την εκμετάλλευση της έλλειψης διεθνούς νομιμοποίησης της αθηναϊκής εξωτερικής πολιτικής, η Σπάρτη προσπάθησε επίσης να υπονομεύσει και την εσωτερική νομιμοποίηση της υψηλής στρατηγικής του αντιπάλου της. Εκτός από την άμεση προσέγγιση που ευνοούσε ο Αρχίδαμος, δηλαδή την εξισορρόπηση της οικονομικής και ναυτικής ισχύος της Αθήνας, οι Σπαρτιάτες ακολούθησαν επίσης και μια έμμεση προσέγγιση για την επίτευξη των πολιτικών τους σκοπών. Αυτή συνίστατο στην καταστροφή της αττικής γης, που απευθυνόταν, πέρα από το οικονομικό και κοινωνικό κόστος, στο ηθικό των Αθηναίων. Ο Αρχίδαμος, επιδεικνύοντας εξαιρετική γνώση της εσωτερικής δομής του αντιπάλου, προσπάθησε, κατά τη διάρκεια των εισβολών του στρατού του στην Αττική, να εκμεταλλευτεί τις εσωτερικές διαιρέσεις των Αθηναίων, προκειμένου να υπονομεύσει την εσωτερική νομιμοποίηση της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας. Χαρακτηριστική είναι η συμπεριφορά του κατά την πρώτη εισβολή:

«Αφού δεν είχαν πάει να τον εμποδίσουν ούτε στην Ελευσίνα ούτε στο Θριάσιο, δοκίμαζε τώρα, μένοντας στις Αχαρνές, να τους παρασύρει να δώσουν μάχη. Και η τοποθεσία ήταν κατάλληλη για στρατόπεδο και οι Αχαρνείς αποτελούσαν σημαντικό μέρος του πληθυσμού της Αθήνας - οι οπλίτες τους ήσαν τρεις χιλιάδες. Γι' αυτό και ο Αρχίδαμος

νόμιζε ότι δεν θ' ανεχθούν να βλέπουν την γη τους να καταστρέφεται, αλλά ότι θα παρ-
σύρουν και τους άλλους Αθηναίους σε μάχη¹⁴».

Το πλήγμα στο ηθικό των Αθηναίων ήταν οδυνηρό και, με δεδομένη την απρόβλεπτη διαδικασία λήψης αποφάσεων της αθηναϊκής πολιτείας, όπου όλα εξαρτώνταν από τις μεταβαλλόμενες διαθέσεις της Εκκλησίας του Δήμου, η έμμεση προσέγγιση των Σπαρτιατών μπόρεσε, ομολογουμένως, να επιφέρει αποτελέσματα. Πράγματι, ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι μετά τη δεύτερη εισβολή των Πελοποννησίων και την ολοσχερή καταστροφή της Αττικής, οι Αθηναίοι έστειλαν πρέσβεις στη Σπάρτη για να ζητήσουν συμβιβασμό. Απ' ό,τι φαίνεται, οι απαιτήσεις των Σπαρτιατών ήταν υπερβολικές ή τουλάχιστον πρέπει να θεωρήθηκαν ως τέτοιες από τους Αθηναίους, γιατί τίποτα δεν προέκυψε από την αθηναϊκή πρωτοβουλία.

Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή των παραπάνω στρατηγικών των δύο αντιπάλων, όπως αναφέρθηκε στην αρχή της παρούσας ενότητας, ήταν η ήττα της Αθήνας και η αποδιοργάνωση της εκτεταμένης Αθηναϊκής Συμμαχίας, η εκπλήρωση, δηλαδή, των προγραμματικών επιχειρησιακών στόχων του Πελοποννησιακού Συνασπισμού. Οι αιτίες για τη συγκεκριμένη έκβαση των πολεμικών συγκρούσεων είναι πράγματι πολλές και πολυσήμαντες, αφού εκτείνονται στο στρατιωτικό, πολιτικό, διπλωματικό, ανθρώπινο και ψυχολογικό πεδίο. Θα μπορούσαν, ωστόσο, να συμπυκνωθούν σε ορισμένες βασικές διατυπώσεις: η ασυμφωνία στόχων και πολεμικών μέσων της Αθηναϊκής Συμμαχίας, που οδήγησε σε έναν πολυμέτωπο αγώνα, ο οποίος έφθειρε την αθηναϊκή συνοχή, η απολυταρχική υφή της Αθηναϊκής Συμμαχίας, που αποξένωσε πολλές πόλεις-μέλη και αποδυνάμωσε το συμμαχικό δίκτυο και οι σοβαρές εσωτερικές αδυναμίες του αθηναϊκού δημοκρατικού πολιτεύματος, οι οποίες υπονόμειναν σταθερά τις πολεμικές προσπάθειες των Αθηνών.

Θα παρατηρούσε κανείς ότι όλες οι παρατιθέμενες αιτίες αφορούν μόνο την αθηναϊκή πλευρά και καθόλου αυτήν της Πελοποννησιακής Συμμαχίας. Πράγματι, περισσότερο ισχύει ότι τον Πελοποννησιακό Πόλεμο τον έχασε η Αθήνα, παρά ότι τον κέρδισε η Σπάρτη και οι σύμμαχοί της. Μια τέτοια πρόταση δεν αμφισβητεί την πολεμική ανδραγαθία των Πελοποννησίων - άλλωστε οι στρατιωτικές επιχειρήσεις ήταν αυτές που τελικά έκριναν τον πόλεμο, κι όχι οι πολιτικές ή οι διπλωματικές ισορροπίες. Τονίζεται απλώς το εξαιρετικό πολιτικό φαινόμενο που αποτέλεσε η Αθήνα τον 5^ο π.Χ. αιώνα, καθώς και το γεγονός ότι οι αποφασιστικές πολεμικές συγκρούσεις ήταν αρχικά στρατηγικές πρωτοβουλίες των Αθηνών, οι περισσότερες, ομολογουμένως, ευφυείς στη σύλληψη, οι οποίες μεταβλήθηκαν όμως σε ήττες με σημαντικές συνέπειες. Συνεπώς, από μια πλευρά θεωρούμενη, η έκβαση του Πελοποννησιακού Πολέμου δικαίωσε την προτεραιότητα των στρατιωτικών επιχειρήσεων έναντι των πολιτικών υπολογισμών.

¹⁴ Θουκυδίδου Ιστορία, Βιβλίο Β', §20.

ΣΥΝΕΠΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ποιες ήταν οι επιπτώσεις αυτού του μακροχρόνιου πολέμου, που αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της αρχαίας Ελλάδας; Τρεις σχεδόν δεκαετίες ενόπλων συγκρούσεων είχαν αφήσει την Αθήνα ηττημένη, οικονομικά κατεστραμμένη και χωρίς ηθικό, ανατρέποντας την ισορροπία με την Περσική Αυτοκρατορία. Η ηγεμονία της είχε χαθεί και, μαζί με την πολιτική, έχασε και την πολιτιστική ηγεσία της Ελλάδας. Όμως και οι νικητές δεν ήταν σε καλύτερη κατάσταση και γρήγορα αποδείχθηκε ότι δεν ήταν ικανοί να διατηρήσουν την πανελλήνια ηγεμονία.

Μια πολύ σημαντική επίπτωση ήταν το γεγονός, ότι ένα «τρίτο μέρος», οι Πέρσες, είχε παρέμβει στη σύγκρουση, επιδιώκοντας του δικούς του στόχους, την ανάκτηση δηλαδή των περιοχών που είχαν χαθεί λιγότερο από έναν αιώνα πριν. Με τον περιζήτητο χρυσό που προσέφεραν, κέρδισαν την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους επί των ελληνικών πόλεων της Ιωνίας. Κανένας δε θα μπορούσε να νικήσει στον Πελοποννησιακό Πόλεμο χωρίς τα χρήματα των Περσών. Οι νικητές ανέλαβαν το ρόλο εναντίον του οποίου υποτίθεται ότι είχαν πολεμήσει και προσπάθησαν να φέρουν κάτω από την εξουσία τους τις πόλεις που είχαν «ελευθερώσει».

Επιπτώσεις υπήρξαν και στη μορφή που πήραν οι πολεμικές επιχειρήσεις. Τελείωσαν οι ημέρες των ηρωικών μαχών των Περσικών πολέμων, τα αποτελέσματα των οποίων κρινόταν με μια αποφασιστική σύγκρουση. Ο αγώνας επεκτάθηκε σε νέους φονικούς και δαπανηρούς ορίζοντες και ο πόλεμος έχασε κάθε ηθικό φραγμό. Η πολύχρονη πολεμική αντιπαράθεση δε δημιούργησε νέες μορφές πολεμικής τέχνης. Εισήγαγε στην Ελλάδα την έννοια του επαγγελματία στρατιώτη. Κατά τη διάρκεια του μακροχρόνιου πολέμου, οι πολίτες, που κάποτε καλούνταν υπό τα όπλα σε περίπτωση κινδύνου, υπηρετούσαν συνεχώς στους στρατούς, μετατρέποντας τους σε μόνιμα σώματα και περνώντας μεγάλα χρονικά διαστήματα μακριά από τα σπίτια τους. Αυτό αναπόφευκτα δημιούργησε τον επαγγελματισμό.

Το πραγματικό σύστημα των μισθοφόρων, που έγινε σημαντικός παράγοντας της ελληνικής ιστορίας, ήταν κυρίως προϊόν του Πελοποννησιακού Πολέμου. Οι πολιτικοί εξόριστοι και οι επαγγελματίες στρατιώτες που βρέθηκαν χωρίς εργασία, έγιναν μισθοφόροι, έτοιμοι να υπηρετήσουν όποιον τους πλήρωνε καλύτερα. Πολλοί από αυτούς κατέφυγαν στην Περσία. Δεκατρείς χιλιάδες από αυτούς τους μισθοφόρους, οι

θρυλικοί Μύριοι υπό τον Αθηναίο Ξενοφώντα, φίλο και μαθητή του Σωκράτη, πέτυχαν το μυθικό τους κατόρθωμα στα βάθη της Περσίας, που όπως συμφωνούν πολλοί ιστορικοί άνοιξε το δρόμο του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Οι νίκες των Ελλήνων στους Περσικούς πολέμους είχαν φέρει το κέντρο του αρχαίου κόσμου στην Ελλάδα. Η φθορά του Πελοποννησιακού Πολέμου μετατόπισε το κέντρο αυτό στην Περσία και στον Ελληνισμό

της Δύσης. Η κατάσταση αυτή διατηρήθηκε, μέχρι το νέο και σφριγηλό ελληνικό βασίλειο της Μακεδονίας να αναλάβει την ηγεμονία της Ελλάδας και να φέρει τον ελληνικό πολιτισμό μέχρι την Ινδική χερσόνησο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο Πελοποννησιακός πόλεμος αποτελεί σημαντικό σταθμό στην ιστορία της αρχαίας Ελλάδας. Η έκβασή του, όποια και αν ήταν, θα έπαιζε αποφασιστικό ρόλο στην ιστορική εξέλιξη του αρχαίου Ελληνισμού. Πέρα όμως από τις συνέπειες αυτού, όπως αυτές αναφέρθηκαν παραπάνω, η μελέτη του μέσα από τις πηγές και, κυρίως, το έργο του Θουκυδίδη έχει πολλά να διδάξει στο σύγχρονο μελετητή της Ιστορίας.

Τα μοντέλα που εφάρμοσε ο αρχαίος Ιστορικός για να ερμηνεύσει τη συμπεριφορά των συγχρόνων του πολιτικών οντοτήτων, μπορούν κάλλιστα να χρησιμοποιηθούν από τους σημερινούς μελετητές των διεθνών σχέσεων. Επίσης, οι στρατηγικές, που εφαρμόστηκαν από τους δύο αντιπάλους, παραμένουν διαχρονικές και μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν οδηγοί των σύγχρονων ηγετών.

Τελειώνοντας την παρούσα εργασία, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν τα λόγια του Ερμοκράτη προς τους Συρακούσιους, τα οποία καταδεικνύουν την διαχρονικότητα των διδαγμάτων του Πελοποννησιακού πολέμου:

«Δεν κατηγορώ εκείνους που επιζητούν να επεκτείνουν την εξουσία τους. Κατηγορώ εκείνους που είναι πρόθυμοι να υποταχθούν», Θουκυδίδη Ιστορία Βιβλ.Δ.

«Αλλά η αληθέστατη αιτία, ήτις όμως παρέμεινε αφανής, μήποτε λεχθήσα, φρονώ ότι υπήρξεν η γιγάντωση των Αθηνών ήτις ενεποιεί τον φόβον εις τους Λακεδαιμόνιους και ηνάγκασε τούτους να πολεμήσουν».

ΑΘΗΝΑ	ΣΠΑΡΤΗ
ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ
<ul style="list-style-type: none"> • Ναυτική κυριαρχία • Οικονομική δύναμη • Υπερπόντια αυτοκρατορία • Απόρθητες οχυρώσεις 	<ul style="list-style-type: none"> • Ισχυρές χερσαίες δυνάμεις • Δυσαρέσκεια των συμμάχων πόλεων της Αθήνας
ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
<ul style="list-style-type: none"> • Ασθενείς χερσαίες δυνάμεις • Δυσαρέσκεια των συμμάχων πόλεων • Απρόβλεπτη διαδικασία λήψης αποφάσεων λόγω του πολιτεύματος 	<ul style="list-style-type: none"> • Ασθενείς ναυτικές δυνάμεις • Περιορισμένοι οικονομικοί πόροι • Κίνδυνος εσωτερικής εξέγερσης • Δυσκολία για μακροχρόνιες και μακρινές εκστρατείες

Αθήνα και Σπάρτη: Συγκριτικά πλεονεκτήματα και αδυναμίες¹⁵

¹⁵ Αθανάσιος Πλατιάς «Διεθνής Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», εκδ. Εστία 1999.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

- ✉ Ιωάννης Κωτούλας: «Πελοποννησιακός Πόλεμος: Το λυκόφως της Κλασικής Ελλάδος», εκδ. Περισκόπιο 2005.
- ✉ Κολιόπουλος Κ.: «Η υψηλή στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης», εκδ. Ποιότητα, 2001.
- ✉ Αλεξάνδρου Λιανόπουλου (Μετάφραση): «Πελοποννησιακός Πόλεμος Θουκυδίδου Ιστορία 431-411 π.Χ.», εκδ. Αρχηγείο Στρατού 1976.
- ✉ Αθανάσιος Πλατιάς: «Διεθνής Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», εκδ. Εστία 1999.
- ✉ Γεώργιος Ράπτης (Μετάφραση-Σχόλια) Αρχαίοι Συγγραφείς: «Ξενοφών Ελληνικά» Τόμος Α', Β', Γ', εκδ. Ζήτρος 2002.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

- ✉ Επχός Γεώργιος Κωστίδης: «Η στρατιωτική Ηγεσία στον Θουκυδίδη», Περιοδικό Στρατιωτική Επιθεώρηση, Μάρ.-Απρ. 2002, σελ. 104-131 Έκδοση ΓΕΣ/ΔΕΝΔΗΣ.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- ✉ www.ime.gr/chronos
- ✉ www.elihnismos.org

